

Nr 1080

Av herr Hermansson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m.

(Lika lydande med motion nr 876 i Första kammaren)

Den av departementschefen i prop. nr 185 uppställda målsättningen för lokaliseringspolitiken att denna bör »syfta till att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelade på ett sådant sätt att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas», kan i och för sig godkännas. Det är tillfredsställande att även de sociala synpunkterna tillmäts stor betydelse i sammanhanget. Rättvis fördelning av inkomster och förmögenheter, tillfredsställande social och kulturell service för människorna i olika delar av landet samt värn för de enskilda individernas trygghet under den snabba omvandlingen förutsätter samhälleliga ingripanden.

Lokaliseringspolitiken kan självfallet inte ses isolerad utan måste ställas in i sitt sammanhang i den allmänna ekonomiska politiken, vars målsättning är att maximalt öka nationalinkomsten och dennas tillväxttakt, samtidigt som fördelningspolitiska hänsyn tillgodoses. Lokaliseringspolitiken är alltså ett led i de allmänna strävandena att bygga ett rikt och gott samhälle för medborgarna. Därav följer enligt vår mening att dess viktigaste medel är en allmän ekonomisk samhällsplanering. Samhällsorganen bör fatta de nödvändiga besluten i stort om investeringarnas omfattning och fördelning på näringsgrenar och geografiska områden, om produktionens storlek och inriktning o. s. v.

Den fortsatta utvecklingen av vårt lands näringsliv i stort bör ske efter en demokratisk plan, som utgår från samhällsekonomiska behov och inte låter kapitalets profitjakt vara avgörande. Det s. k. enskilda näringslivets vinstintressen kan inte längre få bestämma hela landsändars och stora befolkningsgruppers framtid. Fortsatt industrialisering, urbanisering och koncentration är förutsättningar för större produktivitet och högre standard, men det finns ingen naturlag som säger att denna process måste ta sig precis samma former som under de senaste årtiondena. Förutsättningar finns för en ekonomisk blomstring av alla våra landsdelar och län. Detta kräver emellertid en målmedveten politik riktad mot storfinansens och dess

Bihang till riksdagens protokoll 1964. 4 saml. Nr 1080—1083

maktställning, samt en betydligt mera ingripande samhällelig planering än för närvarande.

I prop. nr 185 finns antydningar om behovet av samhällelig planering, men resonemanget är inte utfört och leder inte fram till de ofrånkomliga slutsatserna. På s. 184 i propositionen säges sålunda helt riktigt: »Eftersom den samhälleliga basorganisationen utgör en viktig förutsättning för övrig ekonomisk aktivitet, måste planeringen inom de offentliga sektorerna ske i god tid samt ofta ligga före i tiden och vara mer långsiktig än planeringen inom näringslivet.» Men förutsättningen för att detta skall kunna ske är att samhällsorganen har det avgörande inflytandet över planeringen och investeringarna inom näringslivet, såsom i det föregående föreslagits. Om »planeringen» inom näringslivet liksom hittills ombesörjs av de privata företagen har samhället ingen möjlighet att veta var och i vilken omfattning den sociala basorganisationen i förväg skall byggas ut. Konsekvenserna av den ovan citerade satsen har tyvärr icke dragits i propositionen, som förutsätter att nuvarande maktförhållanden inom näringslivet i huvudsak skall bestå.

Dessa brister i propositionen är ingen tillfällighet utan ett fullföljande av den hittillsvarande regeringspolitiken. Den ekonomiska planeringen är ett område där statsmakterna gjort sig skyldiga till mycket stora försummelser. Man talar om »ramplanering» och »blandekonomi» inte endast såsom övergångslösningar utan som samhälleliga ideal. »Ramplanering» och »blandekonomi» förutsätter emellertid att storfinansen liksom nu skall svara för de avgörande ekonomiska besluten när det gäller investeringar, nyanläggning, nedläggning av företag o. s. v. Privatkapitalet ges frihet att styra den ekonomiska utvecklingen. Med dessa utgångspunkter — vilka tyvärr även präglar prop. nr 185 — finns givetvis inte möjlighet att tillfredsställande lösa lokaliseringsproblemen.

Den samhällsekonomiska synen på lokaliseringspolitiken innebär att denna måste beakta inte endast de industriellt underutvecklade områdenas problem utan även de många problemen i storstadsregionerna: trafik, bostäder, luft- och vattenföroreningar, mänsklig trivsel. Även vissa storstadsområden har ett industriproblem, i det att de förlorar industriföretag och industrianställda. Det kan inte vara något allmänt intresse att storstäderna förlorar karaktären av industristäder och att arbetarklassen därmed tunnas ut. Nya industrier till storstadsregionerna samtidigt med utflyttning av vissa ämbetsverk och kommersiella anläggningar är en linje som allvarligt bör övervägas inom ramen för en landsomfattande planering.

I propositionen finns tyvärr inga konkreta synpunkter på och förslag till åtgärder för att lösa storstadsområdenas lokaliseringspolitiska problem. Det sägs endast att dessa problem ingående bör undersökas, men ingenting sägs om hur och i vilken takt. Det går emellertid inte att isolera problemen inom storstadsregionerna från problemen inom de industriellt underutveck-

lade områdena. Dessa sammanhänger inte endast genom flyttningarna av arbetskraft utan även i andra avseenden. De sannolikt mycket höga kostnaderna för vissa sociala nyttigheter, råvaror, arbetskraft och distribution etc., i storstadsagglomerationerna måste sålunda beaktas när man diskuterar frågan om regional spridning av näringslivet, för att samhällsekonomiskt riktiga avvägningar skall kunna göras.

I detta sammanhang måste ytterligare ett avsnitt i prop. nr 185 kritiskt granskas. Det gäller resonemangen om företagsekonomisk bärkraft som villkor för samhälleligt ekonomiskt stöd samt om hänsynen till olikheter i kostnadsnivån mellan orter i skilda delar av landet. Det sägs på s. 191 att »det ekonomiska stödet till företagslokalisering inte (får) ha till syfte att subventionera bort lokala eller regionala skillnader i den allmänna kostnadsnivån». I sammanhanget observeras emellertid inte, att nu bestående olikheter i kostnadsnivå till väsentlig del torde sammanhänga med den ojämna utveckling av näringslivet och de existerande klyftor mellan olika delar av landet som åstadkommits genom den kapitalistiska utvecklingen. Lokaliseringspolitiken måste här syfta till en utjämning, och det kan därför under en övergångstid mycket väl vara samhällsekonomiskt berättigat att göra investeringar även i områden där vissa kostnader t. v. ligger på en något högre nivå.

Över huvud taget bör de samhällsekonomiska övervägandena ges förtur före enbart företagsekonomiska, enbart på vinsthänsyn grundade synpunkter. De bägge räknesätten ger icke alltid samma resultat. Snarare visar erfarenheten att de mer och mer skiljer sig. Det kan ifrågasättas om de företagsekonomiska kalkylerna så som de oftast företas alls ger någon vägledning för lokaliseringspolitikens syfte: maximering av nationalinkomsten. När företag skall lokaliseras bör man ta hänsyn inte endast till företagsvinsten utan till företagets sammanlagda överskott: vinster + löner. Görs kalkylen på detta sätt är det sannolika att många lokaliseringsbeslut skulle förändras. Särskilt måste detta gälla arbetsintensiva och/eller råvaruintensiva industrier, där man alltså måste ta stor hänsyn till företagets inkomstskapande effekt för de anställda respektive råvaruförsäljarna. Båda typerna är av speciell vikt i norrlandslänet.

Vi kan inte dela departementschefens uppfattning att de lokaliseringspolitiska åtgärderna i syfte att påverka den näringsgeografiska utvecklingen f. n. måste begränsas till direkt och indirekt ekonomiskt stöd åt privata företag inom vissa områden. Det finns inget som helst skäl varför olika samhällseliga åtgärder i förväg skulle uteslutas. Sådana åtgärder kan ha formen av lagstiftning, av insatser för statlig och kommunal företagsamhet o. s. v. — ett område vartill vi återkommer nedan. Samhället kan inte i förväg avhända sig vissa medel att ingripa i den ekonomiska utvecklingen utan måste alltid ha rätt att bruka för uppnående av den uppställda målsättningen tjänliga metoder.

Vi vänder oss icke emot att statligt stöd i form av investeringsbidrag och lån på sätt som föreslås i prop. nr 185 i lokaliseringssyfte ges privata företag. De av departementschefen gjorda förändringarna jämfört med förslagen från den Näslundska utredningen betraktar vi i allmänhet såsom framsteg. Vissa anmärkningar bör emellertid göras.

Det motsvarar bättre den samhällsekonomiska synen på lokaliseringspolitik att det statliga lokaliseringsstödet icke är geografiskt begränsat. Omställnings- och sysselsättningsproblem av den art man vill medverka till att lösa genom stödet förekommer även i andra delar av landet än det s. k. norra stödområdet. Departementschefen förutsätter ju också att lokaliseringpolitiskt stöd i särskilda fall kan lämnas i övriga delar av landet. Det synes då föga meningsfullt att upprätthålla den formella avgränsningen av vissa geografiska områden, även om lokaliseringsstödet i första hand bör ges inom de föreslagna områdena.

Även mot det föreslagna stödets omfattning kan med skäl kritik riktas. De årliga beloppen utgör en mycket ringa del — enligt en beräkning endast 0,6 procent — av de totala bruttoinvesteringarna i landet. Samtidigt som de nya stödformerna införs förutsättes det att tidigare brukade stödformer upphör. Enligt en beräkning utförd av riksdagens upplysningstjänst skulle för budgetåret 1963/64 — med reservation för att det gäller en grov och svagt grundad uppfattning — de stödformer, som nu föreslås försvinna, kunna uppskattas till 100 å 110 miljoner kr. Denna siffra skall alltså jämföras med föreslagna 160 miljoner kr. per år i bidrag och lån. Ökningen av lokaliseringsstödet är som synes mycket blygsam och motsvarar inte de stora förväntningar som ställts på den nya lokaliseringpolitiken. Det föreslagna beloppet kan enligt vår mening godtas endast som led i en försöksverksamhet och under förutsättning att samhället på andra sätt gör betydande insatser för utveckling av näringslivet i de industriellt underutvecklade områdena.

Ytterligare en fråga bör ställas i detta sammanhang. Kan det inte anses skäligt att samhällsorganen — i varje fall när direkta investeringsbidrag lämnas — garanteras viss insyn och visst inflytande i de företag som erhåller statligt stöd? Sådant inflytande kan tänkas bli garanterat t. ex. genom aktieinnehav.

Den avgörande synpunkt vi vill framföra är emellertid att de nu föreslagna åtgärderna måste kompletteras med avsevärda insatser av annat slag, främst åtgärder för att skapa nya statliga basindustrier, om man skall kunna genomföra målsättningen att utnyttja landets produktiva resurser så effektivt som möjligt och säkra en ekonomisk blomstring i alla landsdelar. Sådana kompletterande åtgärder kan inte anstå till en oviss framtid utan bör ske parallellt med ingripanden av det slag som regeringen nu föreslår.

Vi utgår från den även i propositionen godtagna ståndpunkten att man bör sätta in de statliga åtgärderna så att man >initierar företagsamhet vilken

i sin tur kan ge upphov till en fortsatt industriell utveckling som sedan verkar vidare av egen kraft». Nya stora basindustrier kan få en sådan effekt. Det är bekant att exploateringen av nya malmfyndigheter i Norrland lett till uppkomsten av stora samhällen med varierande industriell verksamhet samt hantverk och serviceverksamhet av skilda slag. På samma sätt förhåller det sig med erfarenheterna från det enda järnverk som finns i övre Norrland.

Den expansion och tilltagande ekonomiska och kulturella aktivitet som präglar regioner med storföretag inom träindustrien i Norrland beror också på att sådana storföretag utgör en viktig förutsättning för samhällslivet i sådana områden. Utan de norrländska storföretagen inom träindustrien vore det otänkbart med småindustri, handel, kommunikationer etc. i den omfattning som nu finnes.

Det är inte troligt att regeringsförslaget ger upphov till någon storindustri av det slag vi nämnt, redan av det skälet att summan av föreslagna lån och bidrag är så blygsam. Hela det föreslagna beloppet motsvarar i bästa fall investeringskostnaden för ett par storföretag. Därtill kommer att privatkapitalister med stora resurser bakom sig intagit en avvisande hållning till samhällets lokaliseringspolitik. De visar inte någon benägenhet att medverka till en näringspolitik som först och främst skall ha till uppgift att tillgodose allmänna samhällsintressen. Om privata storföretag inte visat något intresse för att lösa sysselsättningsproblem och sociala svårigheter inom de områden det gäller, så har i varje fall inte kapitalbrist hindrat dem från detta, vilket framgår bl. a. av den omfattande kapitlexporten till andra länder.

I vårt land finns redan goda erfarenheter av statsföretag som tillkommit för att bättre utnyttja arbetskraft och naturtillgångar. Insatserna har emellertid inte varit tillräckliga för att lösa de problem som uppkommit bl. a. genom strukturförändringarna. Arbetslösheten är omfattande, och den stora tillgången på kvinnlig arbetskraft är i mycket hög grad ännu outnyttjad.

För lösning av dessa problem krävs enligt vår mening en ytterligare utbyggnad av nuvarande statliga industrier, anläggning av nya sådana industrier samt därtill hörande expansion i fråga om kommunikationer, skolväsen, sociala serviceanordningar och stimulans för småindustri, jordbruk, hantverk m. m.

Vi har i tidigare motioner i riksdagen erinrat om de stora möjligheter som finns i dessa avseenden. Det gäller malmbrytning på nya platser, ytterligare förädling av malmer och andra mineral inom Norrland exempelvis genom skapande av nya statliga järnverk, komplettering av statens gruvdrift och metallurgiska verksamhet med verkstadsindustri, vilken skulle kunna bli utgångspunkten för ett nät av små och medelstora verkstäder, såsom underleverantörer, ökad industriell verksamhet inom skogsindustrien, anläggning av en statlig petrokemisk industri o. s. v.

Statliga initiativ för att skapa nya företag bör gå hand i hand med läns-

och kommunala initiativ i samma syfte. Kommunernas roll kan inte reduceras på det sätt som görs i propositionen. Det kommunala stödet är mycket omfattande och torde ha ökat under senare år. Om man ser realistiskt på frågan så kommer det kommunala stödet att bestå och utvecklas. Det återspeglar faktiska behov, som dessutom är mycket trängande. Delvis kan givetvis kommunernas politik sägas vara irrationell, därför att den inte är samordnad, men i stor utsträckning måste kommunerna anses vara kompetenta att bedöma sina faktiska behov. Målsättningen för kommunernas strävanden är att skapa sysselsättning, och de är under nuvarande förhållanden helt enkelt tvingade att konkurrera om privatföretagen — som vinner, medan kommunerna får svara för vissa kostnader. Den rimliga lösningen måste vara att kommunerna själva startar produktionsföretag. Vi har i annat sammanhang föreslagit sådana ändringar i lagstiftningen att detta underlättas.

Enligt prop. nr 185 skall arbetsmarknadsstyrelsen vara den instans som närmast under Kungl. Maj:t svarar för den lokaliseringpolitiska verksamheten. Som skäl härför åberopas sambandet mellan lokaliseringpolitiken och sysselsättningspolitiken och styrelsens intima kontakt med företag och arbetsmarknadsorganisationer. Enligt vår mening ser departementschefen alltför ensidigt lokaliseringpolitiken såsom en fråga om främst arbetsmarknadspolitiska åtgärder, vilket också ligger bakom förslaget om dess organisation.

Lokaliseringpolitiken måste emellertid, såsom framhållits i det föregående, ställas in i sitt sammanhang i den allmänna ekonomiska politiken och dess viktigaste medel vara en allmän ekonomisk samhällsplanering. Det rimliga förefaller då vara att ett särskilt departement — planerings- eller industridepartement, namnet är inte det avgörande — skapas för att handha bl. a. lokaliseringsfrågorna. Viss del av denna verksamhet kan sedan i sin tur handhas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Med hänvisning till det ovan anförda föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om snabb utredning för att komplettera de i prop. nr 185 föreslagna åtgärderna med förslag till utbyggnad, nyanläggning och samordning av statlig verksamhet på det sätt som angivits i denna motion,

att riksdagen beslutar att utöver i prop. nr 185 föreslagna belopp såsom förslagsanslag för utbyggnad av statlig industriell verksamhet fr. o. m. budgetåret 1965/66 för vart och ett av de fem närmaste budgetåren anvisa i genomsnitt 160 milj. kr.,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att ett särskilt departement — industridepartement — inrättas

för handläggning av bl. a. den statliga lokaliseringspolitiken, samt

att riksdagen vid behandling av prop. nr 185 i övrigt tar hänsyn till de synpunkter som framförts i denna motion.

Stockholm den 24 november 1964

C. H. Hermansson

H. Hagberg

Helmer Holmberg

Gunvor Ryding

Henning Nilsson
